

VAI TRÒ, TRÁCH NHIỆM CỦA KẾ TOÁN, KIỂM TOÁN TRONG CUỘC CHIẾN CHỐNG THAM NHƯNG TÀI CHÍNH CÔNG GIỮA ĐẠI DỊCH COVID-19

Đặng Văn Thanh *

Tóm tắt: Hậu quả của tham nhũng đối với tăng trưởng kinh tế và phúc lợi của người dân thường rất nghiêm trọng và rất tiếc là không miễn nhiễm ở bất cứ quốc gia nào. Theo Liên hiệp quốc, đây là một cuộc khủng hoảng toàn cầu và hàng tỷ người dân sẽ có cuộc sống còn tồi tệ hơn, nếu tham nhũng vẫn tiếp tục hoành hành. Các quốc gia cần phải hành động và những người làm kế toán, kiểm toán cần hành động quyết liệt hơn. Đại dịch Covid-19 đã diễn ra hơn một năm, vẫn còn tiền ẩn nhiều rủi ro khó lường. Tất cả các chính phủ đang rút ra bài học từ cuộc khủng hoảng này và nhu cầu hành động nhanh chóng đã đặt ra thách thức cho tất cả các quốc gia. Tuy nhiên, hầu hết các chính phủ sẽ sớm phải đối mặt với những thách thức không thể tránh khỏi xung quanh vấn đề tài chính khu vực công trong và sau đại dịch. Các chính phủ rất cần chi tiêu nhiều tiền hơn để cứu mạng sống và cứu sinh kế cho nhân dân. Nhưng cần minh bạch và trách nhiệm của chính phủ, hạn chế tối đa những gian lận trong hoạt động tài chính công.

Từ khóa: Covid 19, chống tham nhũng. Tài chính công, Chi tiêu công, Mua sắm công, Kế toán, kiểm toán. IFAC.

Summary: The consequences of corruption on economic growth and the well-being of the people are often severe and unfortunately not immune in any country. According to the United Nations, this is a global crisis and billions of people will have a worse life if corruption continues. Countries need to act and accountants and auditors need to act more aggressively. The Covid-19 pandemic has been going on for more than a year, there are still many unpredictable hidden risks. All governments are learning from this crisis and the need to act quickly has posed a challenge for all countries. However, most governments will soon face the inevitable challenges surrounding public sector finance during and after the pandemic. Governments urgently need to spend more money to save lives and save people's livelihoods. But it is necessary to be transparent and responsible for the government, to minimize frauds in public financial activities.

Keywords: Covid 19, anti-corruption, Public Finance, Public Expenditure, Public Procurement, Accounting, Auditing. IFAC.

* Khoa Kế toán và Kiểm toán,
Trường ĐH KD&CN Hà Nội

Covid-19 là cuộc khủng hoảng chưa từng có trong lịch sử, tác động đến tất cả các khía cạnh của xã hội, gây ra những thiệt hại to lớn về đời sống, sinh kế và sự phát triển kinh tế; ảnh hưởng đến hàng triệu người trên toàn cầu. Đại dịch cho thấy sự mong manh của hệ thống y tế công trên toàn thế giới và cũng cho thấy sự phụ thuộc lẫn nhau giữa các quốc gia về an ninh y tế, an ninh và phát triển kinh tế. Việt Nam, dù trình độ phát triển kinh tế còn thấp, nhưng trong nhận thức và hành động đã thực sự coi y tế dự phòng là gốc, là căn bản. Hàng năm đều ưu tiên bố trí ngân sách cho y tế, bảo đảm tốc độ tăng chi cho y tế cao hơn tốc độ tăng chi bình quân chung của ngân sách nhà nước (NSNN), trong đó, dành ít nhất 30% ngân sách y tế cho y tế dự phòng. Việt Nam đang đẩy mạnh quá trình cơ cấu lại NSNN trong lĩnh vực y tế, để có nguồn lực triển khai toàn diện công tác bảo vệ, chăm sóc và nâng cao sức khỏe nhân dân, nhất là đối với các đối tượng chính sách, vùng đồng bào dân tộc thiểu số, vùng miền núi, biên giới, hải đảo. Việt Nam sử dụng có hiệu quả mọi nguồn lực tại chỗ. Ngay từ khi thế giới xuất hiện ca bệnh Covid-19 đầu tiên, Chính phủ đã chỉ đạo các cấp, các ngành xây dựng kế hoạch; chuẩn bị đầy đủ cơ sở vật chất cho việc dự phòng, cách ly, điều trị; bảo đảm đủ kinh phí, nhân lực cho phòng, chống dịch theo phương châm 4 tại chỗ: dự phòng, cách ly, điều trị tại chỗ; cơ sở vật chất, trang thiết bị, thuốc men, dụng cụ phòng hộ theo yêu cầu tại chỗ; kinh phí tại chỗ; nhân lực tại chỗ. Qua đó đã đảm bảo kịp thời nguồn lực cho phòng, chống dịch. Ngoài ra, Việt Nam cũng chủ động dự

phòng mặt hàng vật tư, trang thiết bị y tế thiết yếu để đáp ứng yêu cầu phòng, chống dịch; đẩy mạnh cải cách thủ tục hành chính, cải thiện môi trường đầu tư, kinh doanh, tạo thuận lợi cho người dân và doanh nghiệp.

Ngay khi đại dịch Covid-19 bắt đầu xảy ra, Thông điệp của Giám đốc Quỹ tiền tệ thế giới (IMF) đã khuyến nghị chính phủ các quốc gia rất rõ ràng: Cần chi tiêu nhiều hơn để cứu mạng sống và cứu sinh kế cho nhân dân, nhưng phải đảm bảo *tính minh bạch và trách nhiệm giải trình* của chính phủ, hạn chế tối đa những gian lận. Kế hoạch hành động chống tham nhũng G20 (2019-2021) là một tuyên bố đồng thuận từ G20 cho rằng, các biện pháp chống tham nhũng là rất quan trọng đối với sự thịnh vượng kinh tế ở mọi nơi và tuyên bố này đã đưa ra hướng dẫn cụ thể về cách phòng chống tham nhũng với ba lĩnh vực cốt lõi, trong đó kế toán đặc biệt có vị trí tốt trong công cuộc phòng chống tham nhũng dưới mọi hình thức phổ biến.

Thực tế của các nước trên thế giới cho thấy cần duy trì các biện pháp bảo vệ minh bạch và đấu tranh chống hối lộ và tham nhũng ngay cả trong những hoàn cảnh khó khăn nhất. Trong đó, đòi hỏi phải tăng cường tính minh bạch trong chi tiêu phòng và chống đại dịch Covid-19, đặc biệt trong quá trình lựa chọn nhà thầu cung cấp thiết bị và vật dụng y tế. Cần phải minh bạch đối với nhân dân và sự minh bạch phải là mục tiêu chính sách trong tất cả các hoạt động mua sắm công, chi tiêu công. Nhiều ý kiến cho rằng, việc giảm hối lộ và tham nhũng không chỉ quan trọng đối với việc duy trì lòng tin giữa chính phủ và người

dân, mà nó còn là một mệnh lệnh tài chính. Theo đánh giá của nhiều chuyên gia, hồi lộ và tham nhũng có thể tiêu tốn từ 10 đến 50% giá trị của một hợp đồng mua sắm công và nó làm xói mòn lòng tin cần có giữa người mua sắm công và cung cấp. Sự suy giảm lòng tin này trên thực tế đã là hiện thực, với bằng chứng là đã xuất hiện một số gian lận trong mua sắm thiết bị, vật tư y tế phục vụ phòng chống dịch và chăm sóc sức khỏe người dân ở một số quốc gia. Ở một số nơi trên thế giới, sự khác biệt giữa lòng tin khu vực công và tư nhân là khá lớn và nó có ý nghĩa thực sự đối với quá trình mua sắm tài sản công. Mỗi quan hệ giữa khu vực nhà nước và tư nhân có thể giúp đảm bảo giá trị đồng tiền do nhân dân đóng góp và đã được chứng minh là cải thiện hiệu suất tổng thể của các hợp đồng kinh tế. Trong thời gian diễn ra đại dịch vừa qua, chúng ta đã chứng kiến biết bao tình cảm và sự hy sinh tự nguyện của người dân, sẵn sàng bỏ công sức, trí tuệ, vật chất, tiền bạc cùng Chính phủ phòng chống dịch, theo đó Chính phủ cùng người dân vượt qua khó khăn với khẩu hiệu *“Không để ai phải ở lại phía sau”*. Ngược lại, cũng rất đau lòng phải chứng kiến các vụ gian lận và tham nhũng diễn ra trong quá trình mua sắm công, chi tiêu công ở các quốc gia trên thế giới và điều này đã làm xói mòn lòng tin và sự tin cậy giữa người mua là nhà nước, nhà cung cấp và người nộp thuế, người thụ hưởng.

Ở Việt nam, vụ án *“vi phạm quy định về đấu thầu gây hậu quả nghiêm trọng”* xảy ra tại Trung tâm Kiểm soát bệnh tật Hà Nội (CDC) đã bị Tòa án tuyên phạt tù 10 bị cáo, trong đó có Giám đốc CDC Hà

Nội. Việc nâng khống giá thiết bị phòng chống Covid-19 ở CDC Hà Nội, Bệnh viện Bạch Mai, Công ty Cổ phần công nghệ y tế BMS, sở y tế một số tỉnh, thành phố là sự việc đau lòng. Hành vi của các bị cáo là nguy hiểm cho xã hội, gây ảnh hưởng xấu tới uy tín của Đảng, Nhà nước Việt Nam, nhất là trong bối cảnh dịch Covid-19 đang vô cùng phức tạp, cả xã hội đang căng mình phòng chống dịch.

Tổ chức Minh bạch Quốc tế nhận thấy rằng trong đại dịch, các chính phủ đã mua một số hàng hóa với giá gấp nhiều lần giá ban đầu và mua sắm thông thường đã bị bỏ qua và đã thấy tác động của việc lỏng lẻo trong tổ chức và quản lý mua sắm tài sản công. Thực tế cho thấy bằng chứng về gian lận, tham nhũng và quản lý sai tiền của công, của nhà nước trong bối cảnh mà nguồn lực công ngày càng khan hiếm. Tuy nhiên, các chính phủ hoàn toàn có thể thực hiện các quy trình chặt chẽ, có hệ thống giám sát nghiêm minh trên thực địa không cho tình trạng gian lận tồi tệ hơn và chuẩn bị tốt hơn trong việc đối phó với các cuộc khủng hoảng có thể xảy ra trong tương lai.

Thứ nhất, trong các thủ tục ký hợp đồng khẩn cấp để cung cấp cho các chính phủ các nguồn lực vật chất đầy đủ và linh hoạt cần thiết có thể ứng phó với khủng hoảng, không được bỏ qua các biện pháp bảo vệ sự minh bạch và trách nhiệm giải trình. Cần đảm bảo minh bạch giữa các khu vực công và tư. Tác hại của tham nhũng trong khu vực công đặc biệt nghiêm trọng, ảnh hưởng trực tiếp đến chất lượng dịch vụ công và nhà nước pháp quyền. Điều này không chỉ đe dọa nền kinh tế và thị trường, mà còn đe dọa

mức sống của nhiều quốc gia. Việc ký hợp đồng khẩn cấp phải được thực hiện theo từng trường hợp cụ thể. Các nhà quản lý hợp đồng mua sắm cần được đào tạo, cần có đủ kiến thức, hiểu biết để biết khi nào cần áp dụng các biện pháp khẩn cấp này và phải đảm bảo tất cả các khía cạnh của quy trình xác lập văn bản. Các nhà kế toán cần tham gia ngay vào quá trình chuẩn bị hợp đồng, thẩm định điều kiện, giá trị của hợp đồng và ký kết hợp đồng. Kiểm toán cần được tham gia kiểm tra, đánh giá ngay từ khi ký kết hợp đồng, đồng thời có thể tiến hành kiểm toán nhanh chóng nhằm giúp phát hiện và ngăn ngừa tham nhũng, khắc phục các yếu kém trong quản lý.

Thứ hai, kinh nghiệm cho thấy, các chính phủ cần làm mọi việc để tập trung hóa việc mua sắm công và chi tiêu công. Điều này đặc biệt quan trọng trong cuộc khủng hoảng Covid-19, vì quá trình mua sắm tập trung sẽ tạo ra những bằng chứng kiểm toán rõ ràng hơn, có giá trị pháp lý hơn và sẽ cho phép giám sát tốt hơn các khoản chi tiêu công diễn ra trong đại dịch. Quá trình mua sắm tập trung cũng mang lại những lợi ích khác, như ngăn chặn sự cạnh tranh giữa chính phủ với chính phủ và ngăn chặn sự tăng giá, giảm giá tài sản mua sắm bất hợp lý.

Thứ ba, cần đảm bảo *tất cả các hoạt động* mua sắm công phải minh bạch và sự tham gia của các chuyên gia tài chính, kế toán viên và kiểm toán viên để có thể giám sát chi tiêu nhằm ngăn ngừa chi phí sai mục đích, không hiệu quả và ngăn chặn mọi hành vi tham nhũng, lãng phí. Các dữ liệu, tài liệu cần được công khai và minh bạch trong suốt quá trình mua

sắm. Ví dụ, dữ liệu có thể được sử dụng như một công cụ để theo dõi và so sánh các quy trình mua sắm đối với hàng hóa thiết yếu để tránh chi tiêu không cần thiết. Thông qua các dữ liệu công khai này, có thể phát hiện các trường hợp tính phí quá cao và gian lận tiềm ẩn. Trong thời kỳ khủng hoảng, lượng dữ liệu cần thiết để nhập vào các trường hợp dữ liệu có thể được giảm xuống để đáp ứng tính chất nhạy cảm về thời gian của cuộc khủng hoảng, nhưng các khía cạnh quan trọng nhất của hoạt động mua sắm công, như giá cả thiết bị, vật tư, hàng hóa, thì cần phải được công khai. Việc gắn thẻ các mặt hàng liên quan đến Covid-19 sẽ giúp xem xét kỹ lưỡng chi tiêu trong và sau cuộc khủng hoảng và cũng có thể tạo dữ liệu so sánh về giá cả được trả trên toàn quốc cho một số hàng hóa nhất định, như một cách để ngăn chặn việc nâng khống giá, khoét giá của người chịu trách nhiệm mua sắm, của các nhà cung cấp.

Thứ tư, kiên quyết và có biện pháp hữu hiệu phát hiện và phòng chống hành vi rửa tiền qua mua sắm tài sản công, chi tiêu công. Thực tế cho thấy, các tổ chức tài chính thường là mục tiêu của các chính sách chống rửa tiền, nhưng kinh doanh và các ngành nghề phi tài chính, bao gồm cả nghề kế toán, kiểm toán, cũng đang gặp khó khăn. Liên đoàn Kế toán thế giới (IFAC) đã có những hỗ trợ của lực lượng Hành động tài chính, cùng các quốc gia, các tổ chức quốc tế, bao gồm cả các khuyến nghị để đưa kế toán viên vào khuôn khổ. Tất nhiên, rất cần việc triển khai một cách thông minh và hiệu quả, Cần mở rộng nhận thức về tội phạm rửa tiền sang các vấn đề lớn

hơn về tội phạm tài chính. Tội phạm tài chính trong thời đại kỹ thuật số đang gia tăng và với sự am hiểu công nghệ hơn bao giờ hết. Có thể thấy, tất cả các tội phạm tài chính, bao gồm cả rửa tiền, ngày càng khó bị ngăn chặn hoặc khó phát hiện hơn. Kế toán chuyên nghiệp cần nhận thức được giá trị to lớn trong việc phát triển các bộ kỹ năng công nghệ cao để giúp các tổ chức tuân thủ đầy đủ các nghĩa vụ pháp lý và bảo vệ an toàn các nguồn lực của họ.

Thứ năm, có chế tài và biện pháp bảo vệ người tố giác hành vi tội phạm. Rất cần thiết để trao quyền cho những người phát hiện ra tham nhũng, ngăn chặn tham nhũng và nâng cao tính liêm chính của toàn bộ thể chế. Cần ban hành và áp dụng luật bảo vệ người tố giác ở tất cả các khu vực tài phán, phù hợp với các nguyên tắc quốc tế và thể chế của mỗi quốc gia. Nhà nước cần tạo điều kiện và khuyến khích các kế toán viên, kiểm toán viên, các công ty dịch vụ kế toán, các tổ chức kế toán chuyên nghiệp, các công ty dịch vụ kiểm toán, tổ chức hội nghề nghiệp kế toán, kiểm toán chủ động và hành động theo luật pháp và các nguyên tắc nghề nghiệp. Các cơ quan quản lý nhà nước và Chính phủ cũng phải cam kết duy trì và tăng cường các biện pháp bảo vệ người tố cáo.

Thứ sáu, trong kinh tế thị trường, tự do và cạnh tranh, cần coi trọng và sử dụng có hiệu quả dịch vụ kế toán và kiểm toán. Dịch vụ kế toán, kiểm toán không chỉ đảm bảo các thông tin kế toán tin cậy, mà còn đóng góp những ý kiến tư vấn quan trọng cho các nhà quản lý nguồn lực công, các nhà quản trị doanh nghiệp,

các nhà cung cấp, tư vấn và phản biện cho chính sách của nhà nước, góp phần hoàn thiện chính sách, hạn chế các kẽ hở, bất hợp lý trong quy trình quản lý, quy trình mua sắm tài sản công, chi tiêu công.

Thứ bảy, cần ban hành các quy trình mua sắm khẩn cấp. Với các quy trình này, Chính phủ không chỉ tiết kiệm tài chính do giảm thiểu các gian lận và tham nhũng, mà còn duy trì lòng tin của cả đối tác các khu vực kinh tế và người nộp thuế.

Thứ tám, cần tăng cường hoạt động kiểm tra, giám sát từ các cơ quan chức năng nhà nước, từ các cơ quan dân cử. Có chế tài nghiêm xử lý các sai phạm. Cần hình thành hệ thống kiểm soát nội bộ, kiểm toán nội bộ trong các tổ chức quản lý và sử dụng tài chính công, tài sản công. Tăng cường năng lực quản trị hoạt động và quản trị rủi ro. Nhận diện cho hết các rủi ro có thể xảy ra trong quá trình mua sắm tài sản công, chi tiêu công. Đồng thời, có biện pháp phòng ngừa rủi ro và chủ động ngăn chặn rủi ro, khắc phục các hậu quả xảy ra từ các rủi ro.

Thứ chín, cuối cùng, là yếu tố con người. Cần bồi dưỡng nâng cao năng lực nghiệp vụ và kỹ năng cho người chịu trách nhiệm quản lý, cấp phát kinh phí, người tổ chức và thực hiện mua sắm tài sản công, chi tiêu công, người chịu trách nhiệm ký các hợp đồng kinh tế và thực hiện các hợp đồng kinh tế. Chú trọng bồi dưỡng đạo đức công vụ, đạo đức nghề nghiệp. Tăng cường kiểm soát đạo đức công vụ, đạo đức nghề nghiệp. Ban hành và tổ chức thực hiện các chuẩn mực đạo đức công vụ, đạo đức nghề

nghe. Đề cao vai trò và trách nhiệm các tổ chức nghề nghiệp, trong đó có các tổ chức nghề nghiệp kế toán, kiểm toán. Nâng cao niềm tự hào và lòng tự trọng cho các hội viên.

Tóm lại, đại dịch Covid-19 đã diễn ra hơn một năm, vẫn còn tiền ản nhiều rủi ro khó lường. Tất cả các chính phủ đang rút ra bài học từ cuộc khủng hoảng này và nhu cầu hành động nhanh chóng đã đặt ra thách thức cho tất cả các quốc gia. Hầu hết các chính phủ sẽ sớm phải

đối mặt với những thách thức không thể tránh khỏi xung quanh vấn đề tài chính khu vực công, trong và sau cuộc khủng hoảng. Tìm kiếm và tạo ra các khoản tiết kiệm tài chính sẽ là điều cần thiết cho quá trình phục hồi sau Covid-19. Bằng cách làm việc để phát hiện và ngăn chặn hối lộ, tham nhũng, các chính phủ có thể lấp đầy một phần lỗ hổng tài chính đó, đồng thời đảm bảo họ được tin tưởng để chi những khoản tiền công đáng kể và thường là cứu cánh./.

Tài liệu tham khảo

1. Rachel Bleetman (2021). *Kế toán trong phòng chống đại dịch Covid-19*. ACCA, IFAC Global Knowledge Gateway No. 2-2021.
2. Hoàng Lộc (2020). *Phải rạch ròi công tư trong mua sắm thiết bị Y tế*. Báo tuổi trẻ, 20-9-2020.
3. PGS.TS. Đặng Văn Thanh (2020). Nghề nghiệp kế toán trong Đại dịch Covid 19. Tạp chí Kế toán và Kiểm toán, số 4-2020.

Ngày nhận bài: **09/04/2021**

Ngày phản biện: **18/11/2021**

Ngày duyệt đăng: **30/11/2021**